

ARNOLD KASK

TIIT HENNOSTE

UDO UIBO

HANDO RUNNEL

HENNO MERISTE

MATI HINT

REIN KULL

HENNO RAJANDI

UNO LIIVAKU

HENN SAARI

Tapa keelepäev

JOEL SANG

JAAK PEEBO

19. oktoobril k. a. sai Tapal teoks keelepäev, millega tähistati kunagise Tapa keelekonverentsi 70. aastapäeva. Tegemist ei olnud siiski paljalt mälestusaktusega, üritusel oli ka veel oma sügavam mõte: teha kokkuvõte meie keelekorralduse praegusest seisust ja pakkuda välja edasine tegevuskava; seada vastamisi keelekorralduse teoreetikud ja praktikud, õigekeelsuslased, emakeeleõpetajad ja toimetajad, et kuulda, mis keegi asjast arvab.

Keelepäeva initsiaatoriks oli TRÜ eesti keele ring, kes tellis ka programmilised ettekanded ja palus koosolekut juhatama Henn Saari. Päevakorras oli neli ettekannet: Joel Sanga «Eesti keelekorralduse kogemused», Tiit Hennoste «Kuidas lihtsustada eesti ortograafiat». Udo Uibo «Kuidas lihtsustada eesti morfoloogiat» ja Hando Runneli «Keilele kuulub keel».

Nimetatud päeval kogunes Tapa keskkooli saali umbes 170 asjahuvilist: keeleteadlasi Tallinnast ja Tartust, emakeeleõpetajaid Rakvere rajoonist ja kaugemaltki, toimetajaid ja korrektoreid, õpilasi ja üliõpilasi. Et valdavalt oli tegu asjatundliku kuulajaskonnaga, siis järgnes ettekannetele äge mõttevahetus.

Püüdes siin järgida keelepäeva üldist kulgu, oleme siiski sunnitud esitama tekstid mõnevõrra koondatud ja ümberlõigatud kujul.

Joel Sang: Eesti kirjakeele innukas normimine on kestnud umbkaudu sada aastat. Esimene keelekorralduslik ühisüritus, mis avas jätkuvate vaidluste ja arupidamiste sarja, oli Eesti Kirjameeste Seltsi teine koosolek 1872. aastal. Sealt alates võttis keelelu ruttu peaaegu ülemaalise ulatuse. Loodi «Eesti kirjutusviisi parandamise komitee», keeleküsimusi arutati seltsides ja ajakirjanduses, anti välja igasuguse mõõduga õigekeelsuslikke grammatikaid. Tollane elav keelehuvi on kõigiti seaduspärane. Sündimas oli ühtne eesti rahvus, kes nõudis ühist rangelt normitud kirjakeelt. Et umbes samal ajal toimus ka üleminek uuele kirjaviisile, siis esialgu koondusidki kõik dispuudid põhiliselt ortograafia ümber. Rahuldavaid kokkuleppeid oli aga ootamatult raske saavutada, asi hakkas venima ja venima. Selleks, et küsimust kuidagi lahendada ja päevakorrast maha võtta, korraldati aastail 1908—1911 neli keelekonverentsi, esimene neist Tapal. Need konverentsid olid siis rohkem vana asja lõpetuseks kui uue alustuseks.

Uus periood eesti keelekorralduses algas käesoleva sajandi teisel kümnendil, mil üldsuse huvi pöördus eeskätt sõnavara küsimustele. Küpseva haritlaskonna teenistusse astus kaks teineteist täiendavat ja tasakaalustavat keelekorralduslikku suunda: boheemlik Aaviku tiib ja tehnokraatlik Veski tiib. Esimene neist asus soetama intellektuaalset sõnavara, suurendama keele sünonüümsust, teine hakkas välja töötama süsteemset terminoloogiat ja piirama vaba varieerumist. Nii oli eesti keelekorraldus tollal mõistlikult tasakaalustatud ja kõik olekski olnud parimas korras, kui mitte sõda seda ilusat seisu toorelt kummuli poleks keeranud. Aavik-lahkus areenilt ja tema lahkumine viis eesti keelekorralduse tasakaalust välja. Pärast sõda haaras tehnokraatlik tiib oma valdusse ka üldkeele. Kas oli põhjuseks jõudude ühekülgsus või oli lihtsalt aeg selline, igatahes võtsid keelelu võimust kantseleilik igavus ja sallimatus. Nokitseti tühja-tähja kallal, senised üldisemad reeglid pihustati lugematuteks peenteks paragrahvideks, keelest kaotati viimsedki vabadused. Ehkki hiljem hakkas olukord keelekorralduses tasapisi lahedamaks minema, on meie praegusessegi reeglistikku jäänud veel küllaga selle kantseleilikku vaimu jälgi.

Maadvõttev rahulolematus ja uue ÕS-i ilmumisega vallandunud kriitikalaine on kindel tunnusmärk, et praegu kehtivad ortograafia- ja morfoloogianormingud on täiusest üsna kaugel. Õigupoolest on osa neist oma keerukuse või suvalisuse tõttu lausa kasutamiskõlbmatud. ÕS-i tegijad on püüdnud küll vana normistikku siit-sealt kõbida ja viia reeglid mõistlikumale alusele, ent kõigest sellest on siiski veel vähe. Mitmed ortograafiareeglid (suur ja väike algustäht, kokku ja lahkukirjutamine) ning mitmed välte- ja tüübimäärangud käivad eesti rahvale ilmselt üle jõu. Mati Hindi katsed kogenud emakeeleõpetajatega näitavad, et nemadki ei suuda kirjakeele normistikku täies ulatuses omandada, mis siis rääkida veel õpilastest.

Tänaseks päevaks väljakujunenud seisus ei maksa süüdistada muidugi ainuüksi tänaseid või ka eilseid keelekorraldajaid. Kõik saab alguse palju kaugemalt.

Eesti keelekorraldus on elanud algusest peale ikka põhiliselt peost suhu. Kõik normingud on sündinud käesoleva momendi tarbest, harva on üritatud midagi kaugemale ette näha või tuldud teele tagasi vaadata. Algusest peale on tegeldud ainult lahus seisvate ükiskküsimustega, harva on püütud mingis laiemas piirkonnas ühe hoobiga korda jalule seada. Et keele tervik ja süsteem on sel kombel silmist kadunud, siis on normimise tulemuseks sageli üksnes ajutised hädareeglid, mis varsti on nõudnud kiiret ümbertegemist.

Juba mainitud EKmS-i koosolekulgi oli üks põhiprobleeme see, kas kirjutada *hea* või *hää*, *pea* või *pää*. Hurda soovitusel otsustati pika ä kasuks, nüüs *hää*, *pää* jt. Viis aastat hiljem oli asi uuesti arutusel. Nüüd aga jõuti Veske eestvõttel vastupidisele otsusele: kirjutada tuleb *hea* ja *pea*. Oleks nüüd ometi selle juurde jäädud! Aga ei! Küsimus hakkas ühest komisjonist teise käima, ka Tapal oli asi kaalumisel ja võeti seisukoht, kuni alles 1953. aastal langetati lõplik otsus *ea*-diftongi kasuks. Samasuguseid näiteid meie keelekorralduse heitlikkusest leiab mujaltki.

Millest see tuleb? Kas tõesti eesti keelemeeste põhimõttelagedusest? Seda küll mitte. Põhimõtted on olemas, pealegi veel ilusad põhimõtted, ainult et nende rakendused kipuvad vägisi kiiva kiskuma.

Eesti keelekorraldus on lähtunud alati kahest austust väärivast printsiibist: need on otstarbekohasus ja rahvakeelsus. Pole teada ühtki keelemeest, kes oleks avalikult välja astunud otstarbekohasuse vastu. Häda on ainult selles, et kõnealusel mõistel on olnud igaühe jaoks erinev sisu.

Enam-vähem samasugune lugu on rahvakeelsusega. Juba Stahl kinnitab, et tema grammatika tugineb täielikult rahva keelele. Ometi teame, et Stahli grammatika juhindus rohkem ladina ja saksa keskmurdel, kuid see on juba rohkem lingvistiline muistend, umbes seda tüüpi nagu Faehlmanni lugu keelte keetmisest. Tegelikult on meie kirjakeeles nii rohkesti lõunaeestilisi, lääne- ja idamurdelisi jooni, et keskmurdest päritu sinna täiesti on ära sulanud. Viimane keelemees, kes tõemeeli nõudis kirjakeele rajamist keskmurde alusele, oli Mihkel Veske. Tema oli ka üks neist vähestest, kes ei püüdnud suruda teistele peale oma kodukandi keelevorme. Kui me praegu veel tahame üldse rahvakeelsuse kriteeriumiga opereerida, siis peame aluseks võtma ühiskeele, aga mitte põhjaeesti keskmurde. Paraku jääb aga ühiskeelgi seni rohkem intuitiivseks mõisteks, kuni meil puuduvad ühiskeelse pruugi kohta täpsemad andmed.

Ühiskeele arvestamine on paratamatu morfoloogia normimisel. Kui mingil normingul ei ole piisavat ühiskeelelist tagatist, siis jääb norming paljaks teoretiseerin-

kui kohalikust maakeelest. Hilisematele eesti soost keelemeestele on rahvakeel tähendanud nende endi kodukandi murrakut. Nõnda siis võime selle järgi, milliseid vorme üks või teine keelekorraldaja on propageerinud, enamasti peaaegu eksimatuit öelda, milliselt murdealalt ta on pärit.

Nime poolest baseerub küll eesti kirjakeel põhjaeesti keskmurdel, kuid see on juba rohkem lingvistiline muistend, umbes seda tüüpi nagu Faehlmanni lugu keelte keetmisest. Tegelikult on meie kirjakeeles nii rohkesti lõunaeestilisi, lääne- ja idamurdelisi jooni, et keskmurdest päritu sinna täiesti on ära sulanud. Viimane keelemees, kes tõemeeli nõudis kirjakeele rajamist keskmurde alusele, oli Mihkel Veske. Tema oli ka üks neist vähestest, kes ei püüdnud suruda teistele peale oma kodukandi keelevorme. Kui me praegu veel tahame üldse rahvakeelsuse kriteeriumiga opereerida, siis peame aluseks võtma ühiskeele, aga mitte põhjaeesti keskmurde. Paraku jääb aga ühiskeelgi seni rohkem intuitiivseks mõisteks, kuni meil puuduvad ühiskeelse pruugi kohta täpsemad andmed.

Ühiskeele arvestamine on paratamatu morfoloogia normimisel. Kui mingil normingul ei ole piisavat ühiskeelelist tagatist, siis jääb norming paljaks teoretiseerimisguks ega tule kunagi käibele. Kirjatöö tegijaile saab see norming igaveseks nuhtluseks ja õpilastele sagedaseks komistuskiviks, mille taha võib takerduda nii mõnegi elusaatus. Sest vaatamata õigekeelsusnormistiku kõigile puudustele, on just kirjand üks mõõdupuid, mille järgi valitakse õpilasi kõrgkoolidesse. Seepärast on ka igati tervitatav uue ÕS-i suund lahedamate normingute ja rohkete paralleelvormide poole. Kui üks või teine norming on põhjendamatu, siis olgu ta parem olemata. Rööpvormides ja lõdvemates tüübimäärangutes pole meie kirjakeelele enam ammugi mingit ohtu.

Udo Uibo: Loetlegem siis need juhtumid, kus paralleelsuse vajadus on eriti ilmne.

1. Praegu kuuluvad *aine—mõte*-tüüpi kriitilised sõnad *kiire, kütke, kaine, tiine, kärme, leitse, ahne, ihne, ringe* ja *kõrge*-tüüpi *pehme, kaame* ning *tüüne*. Kõiki neid sõnu tuleks lubada muuta nii astmevahelduslikena kui ka astmevaheldusetutena.

2. Kõiki *maastik*-tüüpi sõnu tuleks lubada käänata nii astmevaheldulikena kui ka astmevaheldusetutena, seega siis *maastike* ehk *maastikkude* ehk *maastikute*.

3. Sõnu *mõis, pärl, küps, kõrb, väär, hetk, retk, taim, pilv, talv, räim* tuleks lubada käänata nii *aus-* kui ka *jalg*-tüübi põhjal, seega siis nii *mõis : mõisa : mõisat : mõisate : mõisaid* kui ka *mõis : mõisa : mõisa : mõisade : mõisu*.

4. Õige sageli on piir ähmane *muutuma-* ja *õppima*-tüübi vahel, kuigi tubakareegel seda klaarida püüab: «Tubakas kasvab, õitseb, küpseb, kuivab, suitseb, haiseb, maitseb nagu õpib». Aga millise tubakareegli abil meelde jätta, et on *katkeb* (III v.), aga *kätkeb* (II v.), *süttib*, aga *sätib, vettib*, aga *setib* jne.

5. Nii *hakkama-* kui ka *muutuma*-tüübi järgi tuleks lubada pöörata verbe *laastama, taastama, saastama* ja *rüüstama*, seega siis *laastata* ehk *laastada*.

6. Hoopiski arusaamatuks jääb välte range normimise otstarve muutumatutes sõnades (näit. *ammu, hilja*) ja sõnades, mille II ja III välte erinevusel pole mingit tähtsust sõna morfoloogilise muuttüübi määramisel (näit. *kahjum, kaamera, määrustik* jpt.).

7. Üks keele arengutendents, millele meie keelekorraldus sureva sangari vaprusega on vastu sõdinud, on tendents tüvekujude arvu vähenemise poole. Keerulise morfoloogiaga keelte puhul on see tendents isegi väga tervitatav. Seetõttu tuleks *kõnelema*-tüüpi sõnu lubada pöörata ka *kirjutama*-tüübi eeskujul — nii *kõnelema : kõnelda* kui ka *kõnelema : kõneleda*; samuti tunnustada *kaas*-tüübil *n*-ilise variandi üldistumist — nii *kaas : kaane : kaasi* kui ka *kaan : kaane : kaani*.

Joel Sang: Teistsugune olukord valitseb ortograafias. Et ortograafia on keelest otseselt

sõltumatu ja puhtalt kokkuleppe värk, siis siin oleks ainuline norming põhimõtteliselt hõlpsasti saavutatav. Sellegipoolest logiseb meie õigekirjutus kohe õige mitme koha pealt. Siin avaldub kõige ilmsemalt see pahe, millest meil eespool juba juttu oli, nimelt lühinägelikkus. Eesti ortograafiat on normitud jupikaupa, reeglid on kohaldatud ainult mingile kitsale piirkonnale. Seepärast on olnud tarvis neid uute asjaolude ilmnemisel ikka ja jälle pooleks ajada või siis igasuguste erandite ja klauslitega varustada. Nõnda ongi eesti ortograafiast kujunenud ajapikku üks Kört-Pärtli särk, kus pole ei aru ega otsa.

Tiit Hennoste: Väiketähelíne pruuk sellistes ühendites nagu *siberi orav, soome saun, läti rahvas, eesti keel* on alguse saanud ühest suurest eksioletusest. Väiketäht võeti siin esmakordselt kasutusele 1923. a. soome keeleteadlase Kettuneni algatusel, kes arvas, et ka meil hakataksa soome eeskujul tarvitama keelte nimetusi ilma liigiterminita, niisiis *räägib eestit, venet, saksat* nagu *puhuu suomea, venäjää, saksaa.* Siiamaani ei ole aga selline soomepärane väljendusviis Eestimaal järgimist leidnud ja vaevalt et edaspidigi leiab. Sellest hoolimata hakkas väiketäht analoogilistes ühendites levima ja laienes isikunimedelegi. Laine hari tuli pärast sõda, mil tekkis ka vastureaktsioon ning 1959. a. diskussioon tõi suurtähe tagasi suuremasse osasse isikunimedest. Kohanimedes aga väiketäht püsib. Väiketähe kasutus võimaldab ehk tõesti järgida kirjas peenemaid tähendusfinesse, saab eristada näiteks *Vene kirjandust*, s. t. Venemaal elavate kirjanike teoseid, ja *vene kirjandust*, s. t. venelaste kirjutatud teoseid, ent viib ühtlasi ka ülepääsmatute raskusteni. Tüüpnäide selle kohta on *Prantsuse ohvitser, prantsuse kirjanik, Prantsuse? prantsuse? ohvitser ja kirjanik.* Sellise reegli järgimine nõuab meilt tohutuid demograafilisi ja kultuuriloolisi lisateadmisi. Proovigem kirjutada reeglikohaselt *La Tène'i kultuur.* Esmalt teeme kindlaks, kas nimi on isiku või koha järgi pandud. Esimesel juhul jääks nimi muutmatuks, teisel juhul muutuks teatavatel asjaoludel millekski muuks. Saame teada: kohanimi. Nüüd küsime: kas on tegemist lokaalse nähtusega või laiemalt levinuga? Selgub, et nähtus on laiemaltki tuntud. Seega jääb meil üle ainult veel nime kirjapilt hääldusparastada, s. o. teostada võte, mille mõttetust ja perspektiivitust on korduvalt tõestatud. Tulemuseks on *lateeni kultuur.* Kontrollimisel leiame aga ENE-st *La Tène'i kultuuri* mugandamata kujul. Selgub, et arheoloogid oma termineid lihtsalt ei muganda. Ja ka teistel teadustel on uute terminite tulvas selge suund sinnapoole. See aga teeb meie algustähereeglist ainult naljanumbri.

Joel Sang: Teeme kokkuvõtte.

Praegune ortograafia- ja morfoloogianormistik on suures osas vastuokslik või liivale rajatud. Sellel on omad ajaloolised põhjused: kirjakeel on liialt irdunud ühiskeelest, tema reeglistamine on toimunud jupiti ja lapiti, nii et süsteemi asemele on kohati tekkinud lihtsalt kuhjatis või reeglite räga.

Asja ei paranda enam niisama putitamisega, tuleb ette võtta põhjalik revisjon. Ortograafia mõnedes lõikudes on paratamatu kogu kehtiva reeglistiku tühistamine ja selle ülesehitamine teistel alustel. Morfoloogias on vältimatu amnestia paljudele paralleelvormidele, kuni ei ole täpselt selgeks tehtud nende ühiskeeleline taust.

Ja veel. Katsugem muuta üldsuse suhtumist keelekäsimustesse. ÕS-i soovitusi võetakse kui kümmet käsku, endiselt püsib dogmaatiline normikummardamine ja mõtlemist halvav keelekramp, ehkki ka keelekorraldajad ise on juba selle vastu võitlusse astunud. Vähendama peab õigekeelsuse osa noore inimese vaimse taseme määramisel.

Viimastel aastatel valitseb eesti keeleelus jälle suurem elevus, mis avaldub eelkõige uudissõnade sepitsemises, aga ka mujal. Kas tähendab see, et eesti rahvas vaevleb järjekordsetes sünnitusvaludes nagu eelmise sajandi viimasel veerandil või 1920. aastail? Kas on jälle sündimas midagi suurt? Vaevalt küll. Pigem on tegemist omamoodi vastureaktsiooniga, vabanemisega möödunud aegade ühekülgsuse alt. Siiski on see vabanemine ebapiisav, poolik ja avaldub vaid sõna vabaduses, s. t. vabaduses teha sõnu. Ärgem laskem mööda soodsat momenti ja võidelgem välja suurem voli ka grammatika vallas.

Arnold Kask: Sm. Sanga ettekanne on ühekülgne, kaugel objektiivsusest. Tema seisukoht on, et ortograafia on kurjast. Kuni Aavik elanud, olnud kõik korras. Niipea kui Aavik lahkus, läinud asi halvaks, siis on hakatud keelt vusserdama. Sm. Sang ei kõnelnud Muugist, mitte sõnakestki ei kõnelnud Sang Veski tegelikest seisukohtadest. Veski ise ütles, et ta on kogu aeg silmas pidanud üldist keeletarvitust. Muidugi reeglistamise seisukohalt läks ta paiguti liiale.

Kõiki tänaseid ettekandeid iseloomustab äärmiselt tugev subjektiivsus, palju suurem subjektiivsus, kui seda võib märgata ÕS-is. Kui 1908 tuldi kokku siia Tapale, siis tuldi selleks, et edasi teha. Leiti, et see viis, kui igaüks kirjutab nii, nagu tahab, ei sobi haritud rahvale. Ja kes siis ei tahaks olla haritud rahvas!

Üks ütleb: keel on ainult märkide süsteem ja need märgid võivad olla elutud, need meid ei huvita. Teised ütlevad: keel on ühiskondlik suhtlemisvahend, ühiskond on see, kes keelt loob ja kes teda vajab. Keel ei mõjuta mitte ainult meie mõistust, vaid ka tundeid ja nõnda edasi. Aga muidugi, kõigest sellest võib ju mööda minna, kasutades moodsaid teooriaid!

Uno Liivaku: Professor Kask astus siin põhimõtteliselt Sanga ettekande vastu. Eeldused, millest järeldusteni jõuti, võisid ju olla subjektiivsed, kuid ma arvan, et järeldused, kuhu Sang jõudis, on objektiivsed. Meie õigekiri on tõesti omadega võrdlemisi rappa jõudnud. Kui «Valguse» keeletoimkonda tõi vilunud toimetaja ühe hulga küsimusi, ei osanud toimkond temale nõu anda, sest suure ja väikese algustähe vahet ei osanud teha terve toimkond. Olukord on praegu tõesti nii, et suure ja väikese algustähe kõrval peaks olema ka keskmine algustäht, sest kõikidel juhtudel ei ole võimalik suurt ja väikest algustähte üldse rakendada.

Meie õigekirjareeglid tehakse kahest vale-eeldusest lähtudes. Esiteks, et õigekiri jaksab välja vedada seda informatsioonikoormat, mis tema peale pannakse. Kogemused näitavad, et ei jaksa. Ja teiseks. Eeldatakse, et need nähtused, mida õigekirjas tahetakse väljendada, on keelevälises maailmas selgesti eristatavad. Ei ole. Maailm läheb pidevalt keerulisemaks, nähtused põimuvad ja klomputad. Sedavõrd lihtsamaks peab minema õigekiri.

Mati Hint: Absoluutselt igasugune teadus on ka subjektiivne, sellest me ei pääse. Täppisteadusteski on nii, et see, mida uurima hakatakse ja millele rõhk pannakse, sõltub subjektist, kes teadust teeb. Nii on asi ka keeleteaduses, ja selles pole midagi halba. Kõik sõltub argumentatsioonist.

Tänapäeva keeleteaduses on viimastel aastatel hakatud rõhutama keelesüsteemi, ka normitud keelesüsteemi psühholoogilise reaalsuse mõistet. Küsimus on selles, kas meie normitud grammatika peegeldab inimese keelevõimet reaalselt või mitte. Kas see, mida me keelereeglitega ette kirjutame, on üldse omandatav? Teisiti öeldes: see on tagasiside küsimus. Katsed on tõestanud, et eesti keelekorraldusel pole keele tarvitajaskonnaga nimetamisväärset tagasisidet ja et psühholoogilise vastuvõetavuse nõue on mitmes olulises piirkonnas täiesti unustatud.

Rein Kull: ÕS-i arvustades on viimasel ajal asja serveeritud nii, nagu oleks ÕS see kõigi hädade peamine allikas. Täna me aga kuulsime Joel Sangalt, et asi tegelikult nii ei ole. ÕS on lihtsalt pannud viimase punkti, seal kajastuvad normingud, mille juured ulatuvad varasemasse aega. Rahuloluks meil muidugi põhjust ei ole. Tarvis on võtta ette midagi tõhusamat. Ja üks eeldusi selleks on muidugi avaram keelekäsitus. Ka selles suunas on märgata positiivseid nihkeid. Õpetajad soovitavad lubada suuremaid vabadusi. See on tore. Paindlikum lähenemine keelele ongi pääsetee.

Jaak Peebo: Kas meil on üldse vaja kirjakeeles ühtset normi? Arvan, et on. Mingi keskpunkt peab meil selle normi näol olema, mille ümber tegelik keeletarvitus paratamatult kõigub ja võibki teatavates piirides kõikuda. Kas neid piire on võimalik täpselt ette määrata? Praeguste teadmiste juures see vist võimalik ei ole. Meil on nõue, et iga korralik inimene peab rääkima kirjakeelt. Samal ajal me teame, et keegi ei suuda omandada täpset normi. Kas siis tuleb lugeda nii rängaks veaks, kui me normist kõrvale kaldume? Ja kas ei oleks üldse mõistlik piirata kirjakeele kasutussfääri?

Henno Meriste: Praeguse keelekorralduse arvustamine on teatud määral nagu hea tooni näitaja. Minu arust on kõik need raskused ülespuhutud. Raskusi on alati olnud. Asi ei ole sugugi nii lootusetult sassis. Me oleme siiski suutelised veel kuidagi orienteeruma. Kui me läheksime näiteks igal pool suure algustähe tarvitamisele, kaotaksime väga palju oma keele nõtkusest. Nii et üleminekut tuleks tublisti kaaluda.

Praeguse õigekeelsuse taga seisab väike rühm väga koormatud inimesi ja neid ei maksa nii ägedalt rünnata. Me peame neile appi tulema. Neid on nii vähe, et nad praevad oma rasvas. Üks ja sama väike rühm tuleb kokku mitme eri nime all ja teeb siis eesti keele reegleid. Küllap on tõesti nii, et aeg on küps ja tänane konverents annab tõuke meie edasisele keelekorraldusele. Oleks tore, kui võiks kunagi öelda, et enne Tapat oli niimoodi, aga pärast Tapat on nii.

Henn Saari: Miks ÕS-i koostajad ei läinud lihtsustuste teed? Kui nad seda algustähe reeglistikku tegid, siis oli juba olemas ettepanek kõikjal üle minna kahele mallile: üks on nimede mall ja teine pealkirjade mall. Miks nad seda ei teinud? Selle taga ei ole ainult konservatiivsus. Tavade sundus on palju suurem, kui suudetakse aimata.

Mul endal on meeles mõlkunud, et esmajoones tuleks kaotada erinevus perioodika, mitteperioodika ja poolperioodika pealkirjade märkimises. Sellega on olnud väga palju häda. Me kirjutame «Rahva Hääl» ja «Tõde ja õigus». Aga maailmas tuleb üha juurde selliseid väljaandeid, mis pole otseselt ajakirjad ega ka üksikteosed, ja nende kohta puudub reegel. Kui me läheme siin üle ühtmoodi kirjutamisele, siis näen ma selles asjalikku lihtsustamist, mitte aga teiste keelte matkimist. Praegu on vaja suunduda meie algustäht—jutumärkmallide terviklikule läbivaatamisele, projekti väljatöötamisele ja katsetamisele, mitte aga eksperimenteerida jälle mingite kitsamate piirkondade pisikohendamisega.

Aga küsime nüüd edasi. Kas meil oleks praegu inimesi, keda panna tõsiselt ja teaduslikult algustäht—jutumärkmallide projekti välja töötama? Kas KKI saab anda 1. jaanuarist minimaalse hulga inimtunde, näiteks 700 vanemteaduri tundi pluss 1000 laborandi tundi selle projekti väljatöötamiseks?

Rein Kull: Ei saa.

Henn Saari: Jääb üle teha XIX sajandi stiilis «õhta tundidel eli lambi valgel». Kes seda teeb? Kes ütleb aitäh?

Henno Rajandi: Tänane üritus oleks tõesti kasulik, kui ta seda tegutsemisvajadust siit ruumist välja viiks ja võrdlemisi häälekalt kuulutaks. Selle hääletegemise asjus on kaks teooriat. Üks teooria on see, et asi on üsnagi sant, aga ei maksa piiksatada, muidu läheb veel sandimaks. Teine teooria on selline, et asi on sant, aga muidu ta ei parane, kui me häält ei tõsta. Mina pooldan seda teist teooriat. Keelekorraldust ei saa muuta ühe või teise ettepaneku tagasilükkamise või vastuvõtmisega. Asi vajab uurimist. Ei maksa alahinnata teoreetilise ettevalmistuse tähtsust. Üks tegu, mis tuleb teha, on keelekorralduse pealekasvava põlvkonna ettevalmistamine tõsiteaduslikus vaimus. Tuleb taotleda kohti, tuleb taotleda raha, tuleb otsida inimesi. Mida rohkem hüüdjaid hääli selle taotlusega liitub, seda kergem on kõike saavutada. Seni kui me ei suuda midagi suuremat korda saata, kuni me ei suuda teaduslikult põhjendatud muudatusi läbi viia, võime siiski midagi teha: muuta oma suhtumist. Ei maksa nii käpuli olla kõige ees, mis on kuskil kirjas.

Hando Runnel: Näen, et keelest huvitatute ja keelega tegelejate seas on kaht tõugu rahvast. Ühed saavad rõõmu keele tunnetamisest, teised aga keelega võitlemisest. Ühed tunnetavad ja naudivad keelt tolle enda seesmiste võlude pärast, nad laskuvad keelde kui sügavikku, elavad läbi selles avanevaid vaateid, kompavad selle kummalist kudet. Teistele on tähtsam keele väline toime, tema võimalik kasutegur sotsiaalse elu plaanis. Ka keel on maailmaparandusaine, ka keel kuulub maailmaparandusprogrammi. Mõni ajab maailmaparanduslikel ajenditel taga keeleõigust, teine hakkab ilma ja olemist parandama õigekeelsust ehitades. Tee on teine, eesmärk üks. Lootus on üks. Et jutuga saab midagi ära teha, et õige sõnaga saab maailma muuta. Või vähemalt mõjutada.

ESTICA

■ Soome fotoajakirjas «Kameralehti» nr. 8 on avaldatud kokkuvõte Soome—Eesti tänavusest fotovõistlusest. Tapani Kovaneni kirjutis «Inimene töös, kodus ja vabal ajal» koos piltidega hõlmab neli leheküIge. Eesti fotomeeste premeeritud töödest on trükitud Arvo Laurima «Igaühel omad mõtted», Kalju Suure «Esimene hüpe» ning Harald Leppiksoni «Autode ajastul» ja «Lõputu lint».

TOSIN RIDA

LUGUPEETAV LUGEJA!

Toimetus avab «Sirbis ja Vasaras» rubriigi «Tosin rida», milles kutsume Teid avaldama üksikmõtteid, kultuurialaseid märkusi, ettepanekuid, mõtteseoseid jms. Sinna sobib mõneteistkümnerealine kaastöö, mida just lühiduse tõttu saame operatiivsemalt ilmutada.

Ootame Teie läkitusi!
Toimetus

**

«Sirbi ja Vasara» k. a. 23. juuni numbris (nr. 25) ilmus H. Rajandi ja J. Sanga kirjutis «Filoloogia suurus ja viletsus», milles on võetud põhjaliku kriitilise vaatluse alla olukord eesti keeleteaduses. Kriitika teravik on ilmselt (ja õigusega) suunatud ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi ja TRÜ filoloogiateaduskonna (kitsamalt — ülikooli õpikute osas — eesti keele kateedri ja soome-ugri keelte kateedri) vastu. See kirjutis võiks anda tõuke viljakaks diskussiooniks eesti keeleteaduse suure mahajäämuse üle, mis torkab silma eriti, kui võrrelda tulemusi läti ja leedu teadlaste saavutustega. Imelikul kombel pole asjaomased asutused avalikkuse ees reageerinud, ehkki kirjutise ilmumisest on möödunud üle nelja kuu.

RICHARD KLEIS

**

Kunagised noored kirjanikud on jõudnud ilusasse keskikka ja teinud aastatega läbi arengu, mille suund ja ulatus on sõltunud paljudest teguritest, kuid kõigepealt ikkagi neist endist. Eesminejate hulka kirjutas end ka Mati Unt, ELKNÜ Keskkomitee tänavuse kirjanduspreemia saaja, filmistsenaariumi «Surma hinda küsi surnutelt» ja näidendi «Kollontai» eest, mis näitavad kõige ilmekamalt ka Mati Undi kui kirjaniku ideelise arengu suunda.

Kirjandus on maailmavaade pluss kunst ja kirjanik on ideoloog tõna rohkem kui eile, mistõttu on põhjust rõõmustada koos Mati Undiga tema edasimineku üle. Õnnitlen!

RUDOLF RIMMEL

**

Liikumine Tallinna vanalinnas on üks rist ja viletsus. Iga masti veoautod tekitavad kitsastes uulitsates ummikuid, vaevalt-vaevalt saavad jalakäijad siin-seal autokasti ja seina vahelt läbi pugeda. Taksodel, asutuste ja erasõidukeil näikse vaba voli olevat läbi vanalinna (Väike-Karja, Viru tn. jm.) otseteed valida ja peatuda, kus pähe tuleb. Ometi on ju sõidukite vibratsioon see, mille eest ka kaitsealust vanalinna kaitsta tuleks. Õige oleks vanalinna mitmed tänavad autoliiklusele hoopis sulgeda, lubada kauplustesse ja asutustesse vedusid ainult teatud hommikutundidel ning väga rangelt kontrollida muude autode liiklust. Oleks ülim aeg, et raeisandad ja autoinspektsioon probleemi käsile võtaksid.

E. TERRAS

**

Ma arvan, et eesti pajupuu, mille juured juba pikemat aega visalt otsivad eluruumi Mustapeade klubi fassaadimüüril ja mida uudistavad kõik Tallinna saabuvad turistid, võetakse siiski maha 1980. aastaks, olümpiaregati aastaks.

Vaatepildihuvilised kiirustagel

V. MÄGI

**

Kõigil meie vabariigi teedel on välja pandud teeviidad millel «Õ» täht on asendatud «Ö»-ga. Kas Eesti NSV Autotranspordi ja Maanteede Ministeerium on talitanud küllalt mõistlikult, usaldades nii tähtsa töö saarlasele, kes kangekaelselt peab kinni oma emakeele eripärast? Tuleks vahetada kaadrit!

A. MULK